אלמה תניא (א) [1]הזכר [א]ולא טומטום ואנדרוגינוס (ב) סמי מיכן טומטום ת"ש יכול לא יהא בערך איש אבל יהא בערך אשה ת"ל הזכר [2]אם נקבה ולא טומטום ואנדרוגינוס סמי מיכן טומטום ת"ש [3]אם זכר אם נקבה (ג) זכר ודאי נקבה ודאית ולא טומטום ואנדרוגינוס סמי מיכן טומטום ת"ש הזכר ולא נקבה כשהוא אומר למטה [4]זכר שאין ת"ל (ד) מה ת"ל להוציא טומטום ואנדרוגינוס סמי מיכן טומטום ת"ש (ה) [ב]הנעבד והמוקצה והאתנן והמחיר וטומטום ואנדרוגינוס כולן מטמאין בגדים אבית הבליעה ר"א אומר טומטום ואנדרוגינוס אין מטמאין בגדים אבית הבליעה שהיה ר"א אומר כל מקום שנאמר זכר ונקבה אתה מוציא טומטום ואנדרוגינוס מביניהם ועוף הואיל ולא נאמר בו זכר ונקבה אין אתה מוציא טומטום ואנדרוגינוס מביניהם סמי מיכן טומטום ת"ש (ו) ר' אלעזר אומר הטריפה והכלאים ויוצא דופן טומטום ואנדרוגינוס לא קדושים ולא מקדישין ואמר שמואל [ג]לא קדושים בתמורה ולא מקדישין לעשות תמורה סמי מיכן טומטום ת"ש ר' אלעזר אומר חמשה לא קדושים ולא מקדישין ואלו הן הטריפה והכלאים ויוצא דופן וטומטום ואנדרוגינוס וכי תימא ה"נ סמי מיכן טומטום הוו להו ארבעה אפיק טומטום ועייל יתום לימא [ד]כתנאי רבי אילעאי אומר משום ר' ישמעאל אנדרוגינוס בכור הוא ומומו עמו וחכמים אומרים אין קדושה חלה עליו ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש הרי הוא אומר [5]הזכר וכל מקום שנאמר זכר אינו אלא להוציא טומטום ואנדרוגינוס וכי תימא סמי מיכן טומטום ר"ש בן יהודה היינו רבנן אלא לאו טומטום איכא בינייהו דת"ק סבר אין קדושה חלה עליו אאנדרוגינוס אבל טומטום ספיקא הוא וקדוש מספיקא ואתא רבי שמעון בן

אלמה תניא הזכר. והיה ערכך הזכר ומריבויא דה"א נפקא לן ולא טומטום: ערך איש ד) ואשה אין שוין כדמפרש בפ' נהר סיני: **אם נקבה.** מריבויא דאם נפקא לן ולא טומטום ה) משום ספיקא לא ממעיט ליה קרא דספיקא קמי שמיא ליכא אלא ודאי משום בריה ממעיט ליה: **סמי מכאן טומטום.** מקרא לא ממעט אלא אנדרוגינוס ומשום בריה אבל טומטום נערך ולחומרא נערך כזכר: **אם זכר אם נקבה.** בשלמים כתיב (ויקרא ג) ומשום ספק לא ממעט קרא ועוד ו) בין זכר בין נקבה כשר לשלמים אלא ודאי בריה הוא: **הזכר ולא נקבה.** (א) דהיינו הך דגבי עולה דפרישית לעיל להוציא טומטום ולמעוטיה קרא בריה הוא דמשום ספק לא ז) ממעט קרא: הרובע לא"ג דלא שייך בעופות: **הנעבד.** ח) כולה בקרבנות דעופות קמיירי: **מטמאים בגדים אבית הבליעה.** כשאר נבלת עוף טהור דמליקתו אינה מליקה והוי נבילה ואי לאו בריה הוא אמאי אינה מליקה ט) מה נפשך אם זכר הוא כשר ואם נקבה הרי כשר דהא בעופות לא חלק הכתוב ועוד מדר"א איכא לאותוביה דקאמר כל מקום שאתה מוצא זכר ונקבה אתה מוציא טומטום ספיקא מי ממעט ליה קרא אלא ודאי בריה הוא והיכא דמעטיה מעטיה אבל בעופות דלא מעטיה לא מעטיה: **לא קדושין בתמורה.** כלומר אפילו תמורה שחלה על בעל מום קבוע אינה חלה עליהן וטעמא מפרש במסכת תמורה בפרק יש בקרבנות (דף י.): **ולא מקדשין** י) **בעושי תמורה.** שאם הם קדושין אין עושין תמורה והיכי דמי שהן עצמן קדושין יא) כגון שהיו ולדות קדשים דקדשי אגב אמן. ואי טומטום ספק הוא אמאי לא קדוש ממה נפשך: **יתום.** דמי להנך פסולין משנולדו. והיכי דמי יתום כדמפרש בשחיטת חולין בפ' שני (דף לח:) שמתה אמו בשעת לידה זה פריש למיתה וזה פריש לחיים: **לימא כתנאי.** הא דרב חסדא דאיכא דס"ל יב) ספק הוי: **אין קדושה חלה עליו.** דבריה הוא אבל בטומטום לא פליגי דספק הוא: **להוציא טומטום ואנדרוגינוס.** דטומטום נמי בריה הוא: ו) **דכ"ע טומטום בבריה לא מספקא.** דתיקום לרב חסדא כתנאי יג) דתימא ההוא תנא דסבירא ליה בריה הוא סבירא ליה כרבנן בתראי: אלא הני תנאי דברייתא בהכי פליגי דכ"ע מטיל יד) במקום זכרות זכר הוי וקדוש: ות"ק סבר חיישינן שמא נהפכה זכרותו נכפל גידו מבפנים ומוציא מים במקום (ב) שרגיל נקבות להיות טו) נקבה ור"ש

טז) בפ' הערל (יבמות דף פג.) ואנדרוגינוס זכר ואיכא למ"ד אף מאכילה בחזה ושוק יז) ואמר ר"א התם חייבין עליו סקילה [כזכר] או כתנאי דברייתות דבסמוך דממעט מהזכר טומטום ואנדרוגינוס או מיתורא ממעט ליה וי"ל דלפי מה שפירשתי דמטעמא דמום קא ממעט ליה ניחא דמיסתבר ליה לאוקומיה כר' ישמעאל כיון דכוותיה מיתוקמא לגמרי:

פ) **הזכר** הזכרים. וא"ת בלא הזכרים נמי מצי למעט אנדרוגינוס מהזכר כמו בסמוך לענין ערכין ונדה בפרק המפלת (דף כח.) גבי טומטום ואנדרוגינוס שראו לובן או אודם וי"ל דשמא יח) עוד לדרשות אחרות יש דקראי טובא כתיבי בבכור כגון (שמות לד) כל מקנך תזכר וכולהו צריכי והא דאמרי' בפ"ק (לעיל דף ט.) אפי' תימא ר' יוסי הגלילי שאני יט) הכא דכתיב הזכרים פ) [ופריך] ולגמר מיניה הא מיעט רחמנא הזכרים והכא מוקים כ) לדרשא אחריתי י"ל דלא סבירא כרבנן בתראי דהכא:

אבל טומטום דברי הכל ספיקא הוא כו'. לאו מטעם דלא אתי קרא למעוטי ספיקא קאמר רב חסדא דקדוש מספיקא דגבי טומטום שיש מהם זכר ויש מהם נקבה כ) דלא שייך כדפי' לעיל אלא לא מיסתבר ליה לאוקומי מיעוטא בטומטום דחשיב ליה זכר גמור או נקבה גמורה ור' יוחנן דפליג עליה דרב חסדא לקמן כא) דקסבר דבריה הוא ואין קדושה חלה עליו ואפילו נמצא זכר וא"ת ואמאי לא פריך ארב חסדא מההיא דריש כיצד מערימין (תמורה דף כד:) דאם זכר יקרב עולה ואם נקבה זבחי שלמים דקאמר התם ילדה טומטום ואנדרוגינוס אין קדושה חלה עליהם ומפרש התם דקסבר ולדות קדשים בהוייתן הם קדושים דאי במעי אמן הם קדושים הא תפסינהו קדושה כב) דאימיה ולרב חסדא דאמר טומטום ספיקא הוא יהיה טומטום קדוש אפי' כג) בהוייתן קדושים שהרי ל) בפי' אמר אם זכר יקרב עולה ואם נקבה זבחי שלמים ואע"ג דאיכא למימר סמי מכאן טומטום כד) אמאי פריך בסמוך מברייתות ה"ל למיפרך ממתני' וי"ל דרב חסדא פי' אין כה) (מ) קדושה חלה עליהן ומ"מ בהוייתן תפול עלייהו קדושה כמו בכל ולדות קדשים דכיון דהוי ודאי אם זכר או נקבה והא דלא תשני התם אין קדושת פיו חלה עליהם ולוקמה בבהמת חולין דלא שייך ליה קדושת אמו משום דמשמע ליה דקאי בין אבהמה דחולין בין אבהמה דקדשים דאיירי כה: **אלמה** תניא הזכר ולא טומטום ואנדרוגינוס. מייתורא כו) קדריש אבל מזכר לחודיה לא קממעט כדאמר בסוף המפלת (נדה דף כח:) וכר' יהודה אתיא כדמוכח בשבת בסוף פרק אם לא הביא כלי (דף קלו:) דאמר רב חסדא לא לכל א"ר יהודה אנדרוגינוס זכר הוא שאם אתה אומר כן בערכין יערך ותניא הזכר ולא טומטום כו' פירוש וסתם ספרא ר' יהודה היא (לקמן דף סא.) וקאמר ר"נ בר יצחק אף אנן נמי תנינא דקא"ל ר' יהודה פוסל באשה ואנדרוגינוס לקידוש מי חטאת ומאי שנא גבי מילה דכתיב (בראשית יז) המול לכם כל זכר ויש לתמוה מאי שנא דבערכין צריך ייתור למעט אנדרוגינוס ובקידוש לא צריך מיעוט אלא ממעטינן ליה מהיכא דממעטינן אשה מונתן ולא ונתנה כדאמרינן בפרק טרף בקלפי (יומא דף מג.) ובמילה אדרבה צריך יתור לרבותו לדין זכר ומיהו מקידוש הוה מצינן למימר דשמא איכא מיעוט אבל מילה קשיא וי"ל דקסבר ר' יהודה אנדרוגינוס מוצא מכלל זכר בלא שום מיעוט מסברא ולהכי פסל ליה י) קדוש ולענין מילה צריך ייתורא דכל זכר לריבויא והא דבעי מיעוטא בערכין היינו משום דמסברא הייתי מעמידו לכל הפחות בערך נקבה אי לאו דמעטיה מנקבה כז) (ם) (לאוקומיה בערך) וברייתא דעולה דלעיל דאיצטריך קרא למעוטי מזכר לאו כר' יהודה אע"ג דסתם סיפרא כח) היא דהא בקידוש פוסלו ר' יהודה בלא שום ייתור ומ"מ פשיטא ליה דהאי דערכין (דף ד.) ר' יהודה כל כמה דאיכא לאוקומיה סתם סיפרא כוותיה מוקמינן ועוד תניא בהדיא בפ"ק דערכין (דף ה:) דר' יהודה אומר הטומטום ואנדרוגינוס מעריכין אבל לא נערכין ומיהו קשה לפי שיטה כט) שפירשתי מפרק הערל (יבמות דף עב:) דמשמע התם דלא פסיל ליה ר' יהודה לענין קדוש אלא מספק דהוי ספק איש ספק אשה דתניא ל) ר' יהודה אומר אף אנדרוגינוס שקדש קדושו פסול מפני שהוא ספק אשה ואשה פסולה לקדש ונראה לפרש דספק הוא לר' יהודה ולענין מילה לא) אי כאשה גמורה ריבהו הכתוב מכל זכר דמשמע כל זכרות ולענין ערכין מעטו הכתוב מערך איש ואשה לפי שהוא משונה: **טומטום** ואנדרוגינוס אין מטמאין בגדים אבית הבליעה. ה"ה להקרבה נמי כשרין כדמפרש טעמא אלא איידי לב) דנקט ת"ק טמא נקט ר"א אין מטמאין: **ואתא** ר"ש בן רבי יהודה משום ר"ש למימר טומטום נמי בריה הוא. משמע הכא דקסבר אנדרוגינוס בריה הוא כמו טעמא דטומטום ואפי' למסיק נמי דטומטום ממעט לדידיה מטעם שהוא לג) נקבה כשמטיל מים במקום נקבות מ"מ באנדרוגינוס הוי לעולם לד) משום דבריה הוא ותימה דפ' הערל (דף פג.) משמע דר"ש חשיב ליה ודאי זכר לר' יוחנן דאמר התם אף מאכילה בחזה ושוק וי"ל דאפי' הוי ודאי זכר לה) ממעטינן ליה זכר אבל נקבה ודאי מימעטא מן טומטום המטיל מים במקום נקבות לפי המסקנא דאפי' ודאי נקבה הוי כיון דלא חייש שמא נהפכה זכרות לנקבות:

כי

עין משפט
נר מצוה

סה א מיי' פ"א מהל' ערכין הל' ה:

סו ב מיי' פ"ו מהל' פסולי המוקדשין הלכה ד:

ג [מיי' פ"א מהל' תמורה הלכה יג]:

◆

מוסף רש"י

הזכר. ה' יתירא קדריש (שבת קלו:). **הנעבד.** שהשתחוה לו ועשאו ע"ז (יבמות פג:). במלוקין דקדשים קמיירי (שם). **והמוקצה.** שהקצהו ויחדו לתקרובת ע"ז (שם). **וטומטום ואנדרוגינוס.** ואע"פ שלא נאמר תמות וזכרות בעופות, קסבר בריה בפני עצמה היא ולאו ספק זכר ספק נקבה, ור"א פליג עליה כו' (זבחים פה:). **מטמאין בגדים אבית הבליעה.** כדין נבלת עוף טהור, דכיון דלאו ראויין להקרבה, כדתניא מן הבהמה להוציא רובע ונרבע כו' בתמורה בפ' בתרא (כח.) ומליקתו נבלה (יבמות פג:). נבלת עוף טהור אינו מטמא אלא בבית הבליעה, דכתיב (ויקרא כב) לא יאכל לטמאה בה (יבמות שם). **אתה מוציא טומטום ואנדרוגינוס מביניהן.** כדדרשינן (נדה כח:) זכר ודאי נקבה ודאית ולא טומטום ואנדרוגינוס (יבמות שם). **והכלאים.** פסול להקרבה, דכתיב (ויקרא כב) שור או כשב פרט לכלאים, כי יולד פרט ליוצא דופן, והכי תנאי אליבא דר' אליעזר מקראי דפרק יש בקרבנות דלא חייל קדושה עליהן, ואע"ג דשאר פסולי הקרבה כגון רובע ונרבע מוקצה ונעבד ואתנן ומחיר חיילא עלייהו קדושת הגוף ובצריכין מום קבוע ליפדות עליו ולאחר פדיון אסורין בגיזה ועבודה, הני לא חיילא עלייהו אלא קדושת דמים כדיקלא בעלמא ונפדין בלא מום ומותרין בגיזה ועבודה לאחר פדיון (יבמות פג:). **לא קדושים בתמורה.** לא מיתפיסת תחלת הקדש דלא קדשי, דאפילו בעל מום שקדם מומו להקדשו לא נתפס ליה קדושת הגוף כדאמר בבכורות בפ"ק (יד:) אלא אפילו אם המיר קודם כהן הני לא מקדשי, דאילו בעל מום חיילא עליה קדושת הגוף לאחר בגיזה ועבודה אף תמורה דכתיב (ויקרא כז) טוב ברע אם המר ימירנו, אפילו הכי אהני לא חיילא (יבמות שם ובעי"ז תמורה יא:). **ולא מקדישין לעשות תמורה.** אם הם קדושים והמיר חולין בהם לאין עושין תמורה, והתם מוקמינן במסכת תמורה וכו' מאחר שאין קדושין אילך מקדישין, אי אתה מוצא אלא במקדיש בהמה ואח"כ נטרפה, במקדיש ולד דרך דופן, אבל כלאים וטומטום ואנדרוגינוס שנפסלו משעת יצירתם, אי אתה מוצא שיקדיש אלא בוולדות קדשים שהיתה אמן קדושה, ומה תקנתם ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפדו ואילהו והטריפה תקבר (יבמות שם).

◆

רבינו גרשום

יכול לא יהא בערך איש. דאין מחמירין עליו מספיקא: אבל יהא בערך אשה דערכה פחות משל איש: סמי מכאן טומטום. דטומטום נערך מספיקא: אם זכר אם נקבה. דכתיב גבי שלמים: סמי מכאן טומטום דהא קדיש מספיקא: הנעבד בע"ז. והמוקצה לע"ז והאתנן והמחיר. הני כולהו בתורים ובני יונה מיירי דאי מלקן לא חל עלייהו קדושה מזבח אלא נבילה הויין ומטמא בגדים אבית הבליעה. אלמא דטומטום לא קדיש למזבח: סמי מכאן טומטום: לא קדושים בתמורה. שאם רצה לעשותם תמורת קדשים אינן קדישין במקומן ואם הקדישן ורצה להמירן בבהמ' חולין לא מקדישין לא אלימי למיתפס תמורתן: אפיק טומטום ועייל יתום. כי ההוא יתום דכי ילדתו אמו היא פירשה למיתה והוא פורש לחיים ומשום הכי לא קדיש כדגמרינן בהשוחט תחת אמו פרט ליתום: לימא כתנאי. הא מילתא דרב חסדא דאיכא למ"ד דטומטום קדוש מספיקא ואיכא למ"ד שמא בריה הוי ולא קדיש:

מסורת הש"ס

א) ערכין ד: שבת קלו. נדה כח., ב) [יבמות פג: ע"ש וזבחים פה.], ג) [יבמות פג: תמורה יא.], ד) [לעיל מא:], ה) [ויקרא כז], ו) מכאן שייך לע"ב, ז) ר"פ הערל דסבר דאנדרוגינוס זכר כו' ל"ק, ח) שייך לעיל, ט) ל"ק, י) שייך לעיל, כ) גי' ל"ק ושייך ספיר למעוטי כדפירשתי לעיל, ל) פירש אם זכר ל"ק, מ) קדושת פה חלה עליהן ומ"מ בהוייתן תפול עלייהו ל"ק, נ) לקידוש ל"ק, ס) ל"ק מ"ו, ע) אפי' הוא אשה גמורה ל"ק.

◆

תורה אור השלם

1. וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ: ויקרא כז ג
2. וְאִם נְקֵבָה הִוא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל: ויקרא כז ד
3. וְאִם זֶבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ אִם מִן הַבָּקָר הוּא מַקְרִיב אִם זָכָר אִם נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ לִפְנֵי יי: ויקרא ג א
4. וְאִם מִן הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ: ויקרא א י
5. כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ לַיי אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ: דברים טו יט

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה הזכר וכו' דהיינו הך וכו' דפרישית לעיל הס"ד: (ב) ד"ה ות"ק סבר וכו' במקום נקבות שרגיל להיות:

◆

שיטה מקובצת

א) חי' סמי מכאן טומטום ת"ש נמחק: ב) אם נקבה להוציא טומטום ואנדרוגינוס: ג) חי' מה ת"ל נמחק: ד) איש וערך אשה אין כו' כפרשת בחקותי הס"ד: ה) טומטום ומשום: ו) ועוד ממה נפשך בין: ז) לא ממעיט ליה קרא: ח) הנעבד כולהו בקרבנות: ט) מליקה ממה נפשך אם זכר כו' ואם נקבה היא כשר והא כו' מדר"א נמי איכא לאותוביה דקאמר כל מקום שנאמר זכר ונקבה: י) מקדישין לעשות תמורה: יא) קדושים הא אין נתפסין בקדושה כגון: יב) דס"ל בריה הוי ואיכא דס"ל ספק הוי: יג) כתנאי ס"א ומצי לאוקמא דרבנן בתראי דמתני' אטומטום נמי פליגי ודלא כרב חסדא אלא בזכר ונקבה מספקא וקדוש מעיקרא אפילו לרבנן בתראי והני תנאי דברייתא בהכי פליגי כו' והר"א: יד) מטיל מים במקום: טו) להיות נקבה: טז) הערל דס"ל דאנדרוגינוס זכר למ"ד: יז) ושוק ופר"א דאמר התם חייבין עליו: יח) דשמא יש עוד: יט) שאני התם דכתיב: כ) מוקים ליה לדרשא כו' סבירא ליה כרבנן: כא) לקמן קסבר דבריה: כב) קדושה דאימיה: כג) אפילו אי בהוייתן קדושים שהרי אמר תי' בפירוש נמחק: כד) טומטום מ"מ אפריך בסמוך: כה) אין קדושת פה חלה עליהן כו' עלייהו קדושת אימיהו כמו בכל כו' ודאי או זכר או נקבה והא כו' דלא שייך ביה קדושת אימיהו משום: כו) מייתורא דה"א קדריש: כז) מנקבה וכיון דמעטיה מנקבה הוצרך למעט גם מזכר דלא תימא דמעטיה מנקבה בערך זכר וברייתא: כח) סיפרא ר' יהודה היא: כט) שיטה זו שפירשתי: ל) דתניא התם ר': לא) מילה אפילו אי הוי כאשה: לב) ת"ק מטמאין נקט: לג) שהוא ודאי נקבה: לד) לעולם טעמא משום: לה) זכר מ"מ ממעטינא: